

— ◦ EEN VEILIG THUIS ◦ —

IRMA JOUBERT TOLBOS

Bosveld, 1976

‘En toen kwam de Engelse oorlog en toen reden alle mannen op hun paard weg.’
 Altijd wanneer Katrien Neethling en Agatha Kekana boerenoorlogje spelen, beginnen ze bij dit stukje van opa’s verhaal: haar bet-overgrootvader en zijn zonen vertrekken te paard en de vrouwen blijven alleen achter, met een heleboel kindertjes. Met hoeveel kindertjes weet Katrien niet precies, vast wel een stuk of dertig. Met haar zakdoek wuift ze de mannen na. ‘Zwaaïen, Agatha!’ Dan zucht ze diep en gaat brood bakken of ploegen. Slachten doet ze niet, want ze kan niet tegen bloed.

Katrien Neethling is tien jaar en woont in het Bosveld, op een *plaas* die ‘Oorlogslaagte’ heet. Haar vader is Kobus Neethling, die voorzitter is van de Boerenbond en dus heel erg belangrijk. Haar moeder is Salomé Neethling; die is gewoon moeder en maakt soms gevulde eieren voor de vrouwenvereniging, of voor een bruiloft of begrafenis. Katrien heeft twee oudere broers en twee zussen, een tweeling. Zij is het nakomertje, de benjamin. Dat is fijn, want dan word je door iedereen een beetje verwend. Aan de andere kant: je bent altijd in je eentje.

Opa Bernard en oma Kate, die in het huis naast het hunne wonen, hebben elkaar, net als papa en mama, haar broers Bernard en Hannes en haar zussen Salomé en Sorette. Katrien heeft Agatha, maar dat is toch niet helemaal hetzelfde.

Agatha is de dochter van Martha, die in de keuken werkt. De keuken is de fijnste plek van het hele huis, want daar

staan het grote fornuis met de kan koffie en de grote tafel met een bord beskuit of koekjes erop. Katrien en Agatha spelen altijd samen, al van kleins af aan. Agatha is ietsje ouder en moest vroeger op Katrien passen. Ze heeft haar Noord-Sotho geleerd, en later leerde Katrien haar Afrikaans.

Wanneer tante Gretl en oom Jakó b uit Johannesburg komen logeren, heeft ze nog steeds geen speelkameraadje, want ook hun kinderen zijn veel ouder dan zij.

Katrien is dol op verhalen: uit boeken of waar gebeurd, zoals de verhalen van opa. Geen verhalen over nu, want deze tijd is vreselijk saai. Er gebeurt helemaal niks. Ze houdt van verhalen over heel lang geleden, vooral over de Boerenoorlog.

Wanneer ze met Agatha boerenoorlogje speelt, is Katrien altijd overgrootmoeder Susan die grandpa John weer beter maakt, want dat is een van de mooiste verhalen die ze kent.

Haar bet-overgrootvader was vroeger ook boer op Oorlogslaagte – dat was minstens honderd jaar geleden, misschien wel duizend. Zijn vrouw heette Katharina Johanna. Zij was de oma van oma Kate en die is naar haar vernoemd, alleen in het Engels: Catharine Jo-Ann. Katrien is naar dezelfde oma vernoemd, maar dan in het Afrikaans: Katharina Johanna. Ze had liever de Engelse namen van oma gehad – veel mooier! Haar eigen namen zijn lelijk, vooral dat ‘Katharina’ – dat is echt de lelijkste naam van de wereld.

Die bet-overgrootvader en bet-overgrootmoeder hebben nog gereisd met de huifkar die nu bij oma in de tuin staat en waar ze soms met Agatha in speelt. Dan maken ze een lange tocht om ergens te gaan picknicken, of om naar de kerk te gaan. Maar vandaag spelen ze boerenoorlogje.

Agatha moet eerst vuur maken voor het brood bakken en straks is zij de Engelsen.

‘Maar ik kan niet eens Engels,’ zeurt Agatha.

‘Dat geeft niks, ik zeg wel wat je moet zeggen. Nou kwam je aanrijden op je paard. En je was met een grote Engelse patrouille, dus je moet zo met je hand wijzen dat ze mee moeten komen. Net als in de bioscoop.’

‘Ik ben nog nooit in de bioscoop geweest,’ zegt Agatha. ‘Hoe kan ik dan weten wat ik moet doen?’

‘Nog nooit in de bioscoop geweest? Waarom niet?’ vraagt Katrien verbaasd. ‘Vind je het niet leuk?’

‘Hoe kan ik dat nou weten? Ik ben er nog nooit geweest.’

‘O, nou ja. Doe dan maar zó met je arm, onder het rijden,’ zegt Katrien en ze doet het voor. ‘Niet omkijken, alleen strak vooruit.’

Want zo kwam de Engelse patrouille bij het huis aan. De mannen reden tot pal voor de deur. Het huis staat er nog steeds, maar Katriens vader gebruikt het nu als opslagplaats. Katrien en Agatha komen er nooit, want volgens Martha spookt het er en de meisjes moeten er niet aan denken dat ze een spook tegen het lijf zouden lopen.

Nou moet Agatha van haar paard klimmen met een man in haar armen. De Engelsen die hier lang geleden kwamen hadden namelijk een zieke soldaat bij zich.

‘Hoe kan ik nou een man dragen? Dat is toch veel te zwaar!’ zeurt Agatha weer.

‘Hè, doe toch niet zo stom, je was toch een sterke Engelsman!’

‘Als je me uitscheldt, doe ik niet meer mee,’ zegt Agatha boos.

‘Goed, goed, breng nou die soldaat maar hier,’ zegt Katrien sussend. Agatha kan soms zo dwarsliggen.

‘Wat moet ik dan zeggen?’

‘Make this man better or I shoot you.’

‘Meek dis men better or aai... or aai...’

‘Shoot you.’

‘Soet joe,’ zegt Agatha.

‘Bring him here, put him in this bed,’ zegt Katrien.

‘Ik snap niet...’ begint Agatha.

‘Je weet best wat je moet doen. Leg hem nou in dat bed.’

De soldaat was heel erg ziek. Zijn zwarte haar was nat van het zweet, zijn gezicht vuurrood en warm, en toch zag hij een beetje gelig, met zo’n witte kring om zijn mond – brr.

Hij had malaria opgelopen toen ze in het Lageveld aan het vechten waren. Gelukkig had hij nergens bloed, anders had Katrien te veel van hem gegriezeld, en oma Susan vast ook.

De zieke soldaat was de leider van de Engelsen. Oma Susan en haar moeder moesten hem beter maken, anders zouden de Engelsen hen doodschietsen, vertelt opa Bernard altijd. Van de koorts lag de man nu eens te rillen en dan had hij het ineens weer gloeiend heet. Dat heb je met malaria. Katrien heeft het er maar druk mee. ‘Haal eens een deken,’ zegt ze tegen Agatha. ‘En breng gauw een glas water.’ Ze maakt eten klaar en voert hem dat lepeltje voor lepeltje. Hij heet John Woodroffe, fluistert hij tegen haar.

‘Wat moet ik nou doen?’ vraagt Agatha.

‘Jij ging vuur maken en brooddeeg kneden,’ zegt Katrien.

‘Maar ik was toch een Engelsman?’

‘Nee, daarstraks was je een Engelsman, nu was je de keukenmeid.’

Eigenlijk weet Katrien niet goed hoe het spel verder moet, want oma Susan en grandpa John worden verliefd op elkaar en hoe je dat moet spelen weet ze niet. In zoenen heeft ze al helemaal geen zin. Ze heeft Hannes en zijn meisje weleens begluurd – echt vies vond ze het!

‘Ik heb geen zin meer,’ klaagt Agatha.

‘Het is ook veel te warm,’ zegt Katrien. ‘Kom, dan gaan we citroenlimonade vragen aan je moeder.’

Bij de keukendeur vraagt Agatha: ‘Wat heb jij liever: snoep of de bioscoop?’

Katrien fronst. ‘Dat kun je niet zo zeggen. Snoep is snoep en de bioscoop is de bioscoop; het is gewoon niet hetzelfde, snap je wel?’

Heel soms gaan ze op vrijdag- of zaterdagavond naar de drive-in bioscoop. In het dorp is een bioscoop waar je op een zachte stoel zit en popcorn eet, maar dat is veel duurder en ze zijn bij Katrien thuis met zo veel kinderen – dan is vader meteen weer blut.

Moeder en de zussen houden van liefdesverhalen, maar Katrien vindt dat zoenen maar saai. Vader en de broers houden van James Bond en van cowboyfilms, maar Katrien houdt niet van al dat geschiet. Wanneer Agatha en zij oorlogse spelen, schieten ze nooit; ze maken alleen maar mensen beter. Toch zegt Katrien nooit dat ze de films niet leuk vindt, want dan moet ze thuis blijven bij oma, en van samen uitgaan houdt ze juist wel.

‘Mag Agatha vanavond mee naar de bioscoop?’ vraagt ze die zaterdagmiddag aan mama. ‘Ze is er nog nooit geweest.’

‘Nee, dat kan niet, want ze mag niet naar binnen.’

‘Waarom niet?’

‘Omdat ze zwart is.’

Katrien trekt een rimpel boven haar neus. ‘Waarom mogen zwarte kinderen niet naar de bioscoop?’

‘Hè, Katrien, gewoon, daarom niet; dat staat nou eenmaal in de wet. Ga een poosje buiten spelen, alsjeblieft. Ik ben aan het koken.’

Katrien denkt even na. ‘Maar als we Agatha nou verstoppen onder een deken? Dan kan ze stiekem vanonder de deken...’

‘Katrien!’

Goed, ze gaat naar buiten, maar het hele eind naar de achterdeur sloft ze expres lekker langzaam; mama mag best merken dat ze uit haar humeur is.

Misschien kan ze de volgende keer zelf Agatha wel meesmokkelen onder een deken, in het bagagedeel van hun busje; er heeft toch nooit iemand in de gaten wat zij daar achterin doet. Tijdens een erg saaie film heeft ze een keer een hele doos chocolaatjes leeggegeten. Toen de anderen er na afloop achter kwamen, waren ze flink nijdig. ‘Je wordt moddervet,’ snauwde Salomé.

‘En je krijgt puistjes,’ voegde Sorette eraan toe.

Maar het was al te laat, de chocolaatjes zaten veilig in haar maag.

De film van vanavond gaat over een lange man met vouwen langs zijn mond, die op een paard rijdt en om zich heen schiet. Hij heet John Wayne, weet Katrien, want in de bioscoop hangen altijd posters van hem, net als van Sean Connery; alleen staan ze nooit samen op dezelfde poster, want John Wayne vecht tegen de indianen en Sean Connery tegen de communisten, zoals in de film *From Russia with love*. Een mooie titel voor een film, vindt Katrien – ‘Liefs uit Rusland’. Maar volgens opa zit Rusland vol communisten en die zijn rood en gevaarlijk. Beide mannen, John Wayne en Sean Connery, zijn dol op mooie meisjes; John Wayne op meisjes in lange jurken zonder een stukje bloot en Sean Connery op meisjes in bikini’s met een heleboel bloot. Als Katrien later groot is, gaat ze alleen jurken dragen die je tot bovenaan dicht kunt knopen, ze moet niks van bloot hebben.

Vaak is er aan het verhaal van de film geen touw vast te knopen. Daarom was ze ook aan die chocolaatjes begonnen. Maar tegenwoordig houden de anderen die verstoep.

In de cowboyfilms komt af en toe een *tolbos* voorbij: een losgeslagen struik die door de wind wordt voort geblazen en zo om en om rolt. Dat vindt Katrien weer wel mooi, maar het is een verdrietig soort mooi: eenzaam, alleen. Ze kent de tolbos ook van thuis; op de plaas zie je ze heel veel. Soms wipt de wind ze een eindje de lucht in, dan weer liggen ze een poosje stil, en dan tollen ze weer verder tot ze ergens aan het prikkeldraad blijven haken. Opa noemt ze altijd ‘rolbos’ en zegt dat het onkruid is; zelfs voor de varkens zijn de zaden niet eetbaar. Katrien ziet ze echter graag. Ze houdt ook van het woord ‘tol-bos’. Je kunt er een rijmpje mee maken: rol-bos, tol-bos...

‘Opschieten, in de auto!’ roept moeder door de gang.
‘Katrien, heb je je tanden al gepoetst?’

‘Ma, ik kan mijn witte rugbybroek niet vinden!’ roept Hannes uit de jongensslaapkamer.

‘Die ligt zeker nog in de waskamer. Ga maar in je zwarte

trainen,' zegt moeder bij de voordeur. 'Jullie moeten nu komen, anders komen we nog te laat.'

'Van mijn broek blijf je af, hoor!' roept Bernard ergens anders in huis.

Katrien grijpt haar pakje boterhammen van de keukentafel en rent naar de voordeur. Ze heeft haar tanden niet gepoetst, maar daar is nu geen tijd meer voor. Anders lopen de groten straks weer op haar te mopperen. Nu zit ze nog eerder dan Hannes in het busje.

Iedere schooldag wordt hun hele clubje door moeder naar school gebracht; met het busje, want vader zegt dat dat als enige groot genoeg is voor zo'n kinderschaar. Katrien voelt zich een beetje bezwaard dat ze met zo veel zijn. Vader zegt altijd dat ze hem de oren van het hoofd eten en oma zegt dat ze moe van hen wordt. De groten zitten op de banken en kibbelen soms wie er voorin naast moeder mag zitten. Katrien klimt altijd meteen achterin, dat is haar plekje. Daar kan ze lekker zitten met haar eigen gedachten zonder dat iemand haar lastigvalt.

's Middags moet ze samen met moeder wachten tot de groten klaar zijn met atletiek of met rugby. Dan heeft moeder alle tijd voor haar en zitten ze gezellig te babbelen. Alleen als moeder een boek leest, wat soms voorkomt, moet Katrien haar met rust laten.

Al sinds de kleine pauze van afgelopen maandag loopt Katrien ergens over te piekeren. Tot nu toe heeft ze het niet durven vragen, maar nu is het al vrijdag en ze houdt het niet langer uit.

'Mama?'

'Hm?'

'Toen u van mij in verwachting was...'

'Ja?'

'U weet wel, toen ik nog...'. Ze weet niet precies hoe ze het onder woorden moet brengen.

'Hè, Katrien, wat is er nu weer?'

Nu moet ze het zeggen; ze kent haar moeder langer dan

vandaag. Ze haalt diep adem. ‘Maandag, hè, in de kleine pauze, toen zei Jaqueline tegen mij, toen we onze boterhammen zaten te eten onder de peperboom, want we mogen niet...’

‘Katrien, kom ter zake.’

Moeders geduld raakt op, hoort ze. Nu moet ze het vragen. Ze gaat rechtop zitten en zegt: ‘Jaqueline zei dat haar moeder heeft gezegd dat u, toen u hoorde dat ik moest komen, dat u toen drie maanden achter elkaar hebt gehuild omdat u al genoeg kinderen had, is dat waar?’ Ze is helemaal buiten adem, maar zo, dat is eruit.

Moeder zit eerst een tijd doodstil, zodat Katrien zich afvraagt of ze nog antwoord zal krijgen. Misschien geeft moeder haar wel een standje omdat ze zoiets heeft durven vragen. Maar dan zegt moeder: ‘Jaqueline en haar moeder roddelen te veel. Ik wou dat je een ander vriendinnetje koos.’

‘Maar is het nou waar?’

Moeder bijt even op haar onderlip. Dan begint ze langzaam te praten. Ze praat alsof ze het tegen een volwassene heeft. ‘Je moet goed begrijpen, Katrien, hoe het in het begin voor papa en mij was. We hadden vier kinderen vlak na elkaar. De twee jongens waren gepland, maar de derde kwam wat eerder dan de bedoeling was. En toen dat ook nog een tweeling bleek te zijn, zijn papa en ik er bijna aan onderdoor gegaan. Als opa en oma er niet geweest waren, hadden we het niet gered – vier kinderen in drie jaar tijd is echt geen lolletje. Bovendien is dat ook al een groot gezin. En toen, net toen de tweeling naar school ging en ik me verheugde op een beetje tijd voor mezelf, ontdekte ik dat ik weer in verwachting was. Ja, ik heb gehuild, maar natuurlijk kende ik jou toen nog niet. Toen je er eenmaal was... Ach, Katrien, papa en ik waren zo blij met je! Je was zo lief, zo volmaakt. Iedereen was blij. Je broers konden er niet over uit dat je zo klein en mooi was, en Salomé en Sorette wilden de hele dag vadertje-en-moedertje met je spelen. En je bent nog steeds

een beetje het kindje van ons allemaal, waar of niet?’

Dat is zo, denkt Katrien. Haar broers noemen haar altijd ‘Rossebossie’ en dan maken ze haar haar in de war. Zelfs opa noemt haar zo, want haar blonde haar staat altijd in een wilde bos om haar hoofd. Ze heeft het altijd fijn gevonden als ze haar zo noemden, want het klinkt alsof ze speciaal is, alsof ze veel van haar houden, maar de laatste tijd weet ze het zo net niet meer. Salomé en Sorette hebben lang, donker haar, zonder krullen; ze zijn echt knap om te zien, dat weet iedereen. Niemand zal ze ooit ‘Rossebossie’ noemen. Ze heeft al vaak geprobeerd haar haar helemaal glad te kammen als het nat was, maar het begint meteen weer te kroezen. Zelfs als ze haar haren kletsnat maakt en ze plat tegen haar hoofd strijkt, ziet het er nog steeds anders uit dan dat van haar zussen.

Ze vindt het trouwens ook niet zo prettig meer dat ze zomaar haar haar in de war maken. Ze doet juist zo haar best om het netjes te houden, en dat valt al niet mee omdat het zo onhandelbaar is.

Plotseling gaat het portier open; haar babbelkwartiertje met moeder is voorbij.

‘Vooruit, jij, helemaal achterin,’ zegt Hannes. Hij duwt haar speels weg, stapt in en begint meteen te praten. ‘Ma, weet u wat er vandaag op de training gebeurde? Die lange Koos...’

Katrien klautert over de banken heen naar achteren en gaat daar plat op haar rug liggen zodat niemand haar kan zien. Ze luistert niet naar Hannes’ verhaal. De vertelsels van grote broers zijn even saai als die van grote mensen.

Als ze het erf op rijden, ziet Katrien de pick-up van de buurman naast het huis staan. De burens zijn pas twee jaar geleden naast hen komen wonen. Het zijn Engelsen. Geen speelkameraadjes, want de buurman heeft grijs haar en als mensen grijze haren hebben, zijn hun kinderen al groot.

De buurvrouw komt soms bij oma op visite, en de buurman

babbelt met opa en vader over boerendingen. Het zijn rare gesprekken, want opa spreekt alleen Afrikaans en dus moet vader soms vertalen wat hij zegt, want de buurman komt uit Natal, waar de mensen alleen Engels spreken. Volgens oma Kate kan opa best Engels spreken; hij wil het alleen niet.

De buurman heet Charles en zijn vrouw Anne. Van het boerenwerk heeft de buurman geen sikkepit verstand, want in Natal werkte hij bij een krant. Hij kent nog steeds heel veel mensen die bij een Engelse krant werken. 'Een stelletje communisten,' zegt opa, maar volgens Katrien zegt hij dat alleen als buurman Charles er niet bij is.

De buurman weet altijd alles wat er in het land gebeurt; daar is hij een krantenman voor. 'Charles voorspelt grote problemen met de zwarte scholen,' vertelt vader op een zondagmiddag aan tafel. 'Dat heeft hij gehoord van een journalist van *The Star*. De kinderen schijnen in opstand te komen tegen het Afrikaans.'

'*The Star* is een spreekbuis van de communisten,' zegt opa. 'Allemaal propaganda.'

'Wat is propaganda?' vraagt Katrien.

'Wat is dan hun probleem?' vraagt Salomé ongeduldig. 'Ze moeten toch Afrikaans leren?'

Iedereen praat bij hen altijd tegelijk, maar toch verstaan ze elkaar.

'Zoals ik het begrijp,' zegt vader, 'krijgen ze voortaan de helft van hun vakken in het Afrikaans. Dat is min of meer vastgelegd in die nieuwe wet van vorig jaar.'

'Wat is propaganda?' vraagt Katrien weer.

'Dat is juist goed,' zegt Bernard. 'We zouden er een stuk beter voorstaan als iedereen in dit land fatsoenlijk Afrikaans sprak.'

'Wat voor problemen verwacht Charles dan eigenlijk, Kobus?' klinkt de lage, rustige stem van oma.

'Wat is...'

'Katrien, eet die erwten eens op die je onder je pompoenschil hebt verstoppt,' zegt moeder. Moeder heeft röntgen-

ogen. Katrien houdt niet van erwten, die melige dingen – brr.

Nou weet ze nog steeds niet wat propaganda is en ze zal het nooit weten ook, want tegen de tijd dat ze het vanavond aan moeder kan vragen, is ze zelf alweer vergeten wat ze wilde weten.

‘De minister van kleurlingenonderwijs heeft gezegd dat hij niets van dreigende onlusten weet en er ook niet bang voor is,’ zegt opa. ‘We kunnen het rustig aan hem overlaten. Die Treurnicht heeft ruggengraat, hij is een rasechte Afrikaner. Hij zal zich niet door kinderpraat op de kop laten zitten.’

Elke avond eten ze als gezin gezamenlijk aan de grote tafel in de eetkamer. Op zondag eten opa en oma ook mee. Na het avondeten luisteren vader en moeder naar de radio. De grote kinderen maken hun huiswerk en Katrien moet in bad. Dan moet ze eerst een blok hout onder de ketel buiten de badkamer leggen om het vuur op te stoken en ze mag niet te veel warm water gebruiken, want de anderen willen ook nog.

Op een koude avond aan het begin van de winter, als Katrien na haar bad welterusten komt zeggen, zit de hele familie bij de radio te luisteren. Dat is raar: de school is alweer begonnen, dus de groten zouden huiswerk moeten maken.

Dan hoort ze de man van de radio zeggen dat de kinderen van Orlando weigeren naar school te gaan.

‘Kun je zomaar weigeren om naar school te gaan?’ vraagt Katrien verbaasd. ‘Dat wist ik niet.’

‘Ssst,’ zegt Salomé kribbig. ‘We willen dit horen.’

Katrien probeert mee te luisteren, maar ze begrijpt het niet goed. ‘Kan ik ook weigeren om naar school te gaan?’ vraagt ze zachtjes aan moeder.

‘Katrien!’ zegt vader waarschuwend.

Katrien houdt haar mond.

De man van de radio praat maar door. Hij heeft het over Treurnicht, hoort Katrien.

‘Ze maken van een mug een olifant,’ moppert Salomé als de man eindelijk zwijgt. ‘Wij krijgen op school ook Noord-Sotho, dus moeten zij Afrikaans leren. Dat spreekt toch van-zelf!’

‘De zwarte kinderen zijn gewend in het Engels les te krijgen,’ zegt vader. ‘Maar de nieuwe wet bepaalt dat wiskunde, rekenen en maatschappijleer in het Afrikaans moeten worden aangeboden.’

‘Ik vraag me af of die onderwijzers zelf wel fatsoenlijk Afrikaans kunnen spreken,’ zegt Bernard.

‘Dat betwijfel ik,’ zegt vader hoofdschuddend. ‘Katrientje, zeg eens nacht, dan kun je naar bed.’

‘Kan ik ook weigeren om naar school te gaan?’ vraagt ze. Dat zou nog eens fijn zijn, om zomaar op een woensdag...

‘Geen sprake van,’ zegt vader. ‘Vooruit, naar bed, jij.’

Ze ligt nog lang wakker. Het zou echt fijn zijn om gewoon niet naar school te gaan. Ze gaat niet graag naar school, de juffrouw moppert altijd op haar. Waar zou dat Orlando liggen? Misschien moet ze daar maar naar school gaan, dan kan ze...

Ze wordt te slaperig om verder te denken.

Bernard is klassenvertegenwoordiger. Hij draagt een speciaal speldje op zijn schooluniform. Daarom is Katrien vreselijk trots op hem. Salomé en Sorette waren op de lagere school ook allebei klassenvertegenwoordiger, maar zo ver zal Katrien het nooit schoppen, dat weet ze nu al. Ze zit altijd te dagdromen en vergeet vaak haar huiswerk te maken, dus krijgt ze heel vaak op haar kop. ‘Ik kan gewoon niet geloven dat jij een zusje van Salomé en Sorette bent,’ moppert juffrouw Ratte altijd. ‘Je bent werkelijk aartslui!’

De bijnaam van de juffrouw is Rotmuis; ze lijkt een beetje op een spitsmuis met haar smalle gezicht, haar lange neus en haar ronde brilletje. De kinderen zijn bang voor haar; ze

gebruiken die bijnaam nooit als ze in de buurt is.

Jaquette is Katriens beste vriendin. Ze heeft geen broertjes of zusjes en er woont zelfs geen vader bij haar in huis, want haar moeder is bij hem weggelopen toen Jaquette nog klein was. Zijn gezuip kwam haar de strot uit. Nu woont Jaquette alleen met haar moeder.

Katrien zegt nooit ‘strot’ waar moeder of oma bij is, want dan wassen die haar mond met zeep.

De moeder van Jaquette heeft lange, rode nagels. Ze rookt lange sigaretten, verft haar haar rood en draagt strakke broeken – eigenlijk lijkt ze helemaal niet op een moeder. Maar volgens Jaquette is ze tof, want zodra hun dorp ook een mast krijgt, gaat ze voor hen een beeldradio kopen. ‘Een teevee,’ noemt Jaquette dat.

Jaquette komt nooit spelen, want bij Katrien thuis mogen ze haar niet. ‘Echte achterbuurtmensen,’ zegt Salomé. ‘Moet je die moeder zien! Zo’n ordinair mens!’

‘En wat is dat nou voor naam: Jaquette,’ zegt Sorette.

‘Ik wou dat je een ander vriendinnetje zocht, Katrien,’ zegt moeder. ‘Er zitten zo veel leuke meisjes in jouw klas.’

Maar ja – alleen Jaquette wil met haar vriendin zijn; misschien omdat zij net zo veel standjes krijgt als Katrien. Katrien vindt Jaquette trouwens een prachtige naam. ‘Mijn moeder wilde haar dochtertje niet opzadelen met “Jacomina Aletta”, dus maakte ze er Jaquette van,’ vertelt Jaquette.

‘Ik zit opgezadeld met “Katharina Johanna”.’

‘Arme jij. Je moeder houdt zeker niet zo van jou,’ zegt Jaquette meewarig. ‘En Rotmuis deed in de klas ook al zo gemeen tegen je, dat oneerlijke kreng. Ik vind het zielig voor je. Echt zielig.’

Ja, Jaquette is haar allerbeste vriendin.

Vanmiddag is vader veel vroeger thuis dan anders – het melken kan nog lang niet gedaan zijn, dat weet Katrien zeker. Hij wast niet eens zijn handen, maar loopt regelrecht door naar de zitkamer. ‘Volgens Charles zijn er onlusten in Sowe-

to,' zegt hij, terwijl hij de radio aanzet. 'Ik wil even horen of er iets op de radio is.'

Er klinkt echter alleen muziek door de kamer. Pas op het journaal na het avondeten horen ze wat er gaande is. De groten gaan niet aan hun huiswerk en niemand zegt dat Katrien in bad moet gaan. Allemaal zitten ze te luisteren.

Het is goed mis in Soweto.

De leider van de schoolkinderen in Soweto, begrijpt Katrien, wilde met de kinderen naar Orlando lopen, een van de zwarte woonwijken van Soweto. Die leider zal wel een soort klassenvertegenwoordiger zijn, zoals Bernard. Toen de politie hen tegenhield namen ze gewoon een andere weg. Het waren er een heleboel, duizenden kinderen bij elkaar. Ze zongen liedjes en riepen over straat: 'Weg met het Afrikaans!' Dat riepen ze in het Engels, want ze hebben een hekel aan Afrikaans. Daarna begonnen ze de politie met stenen te bekogelen.

Katrien zit met ingehouden adem te luisteren, maar ze houdt haar mond.

De politie, vertelt de nieuwslezer, moest traangas en honden inzetten om de betogende kinderen in bedwang te krijgen.

'Hebben de honden die kinderen...'

'Katrien!' zegt vader waarschuwend.

De kinderen gingen gewoon door met betogen – wat dat is, weet Katrien niet precies – en uiteindelijk begon de politie te schieten.

'Hebben ze op die kinderen geschoten?' vraagt Katrien fluisterend aan moeder.

Die knikt alleen maar ernstig.

'Tientallen kinderen zijn gewond geraakt, waarvan enkele dodelijk, maar officiële cijfers zijn niet bekendgemaakt,' zegt de nieuwslezer. 'Een van de omgekomen leerlingen is de dertienjarige Hector Peterson van de middelbare school van Orlando-West.'

'Heeft de politie die kinderen doodgeschoten?' vraagt

Katrien hevig geschrokken. Ze dacht altijd dat de politie een kindervriend was, want de agent die een keer in hun klas is geweest heeft dat gezegd.

Moeder legt een vinger op de lippen. Alle anderen zitten voorovergebogen naar de radio te luisteren.

Ze vergeet ook altijd dat ze haar mond moet houden.

De nieuwslezer vervolgt: 'Punt Janson, de adjunct-minister van kleurlingenonderwijs, heeft vandaag in antwoord op vragen over de nieuwe wet gezegd: "De zwarte wordt opgeleid voor het werk op boerderijen en in fabrieken. Zijn werkgever zal Engels of Afrikaans spreken, evenals de man van wie hij zijn opdrachten krijgt. Dus nee, ik heb de zwarten niet over deze wet geraadpleegd. Ik heb de grondwet van de Republiek van Zuid-Afrika geraadpleegd.'"

Vader knikt instemmend. 'Die man heeft helemaal gelijk,' zegt hij. 'Om in dit land een goede arbeidskracht te zijn, moet je beide landstalen vlot kunnen spreken.'

Dan moet ze Agatha nodig Engels gaan leren, denkt Katrien ernstig. Agatha is echt slecht in Engels en Katrien zou niet graag zien dat ze later een waardeloze werkster wordt.

Aan de andere kant: Martha verstaat ook geen woord Engels. Toch maakt ze hun huis altijd keurig schoon en ze kan ook nog eens heerlijk koken. 'Martha spreekt ook geen Engels.'

'Katrien! Houd je mond, anders ga je naar bed,' zegt vader streng.

Ze houdt zich verder muisstil.

'Aartsbisschop Desmond Tutu heeft in een commentaar gezegd dat de wet hevig verzet onder de zwarte bevolking oproept omdat die, in zijn woorden, het Afrikaans beschouwt als de taal van de onderdrukker. En de bond van Engelstalig onderwijspersoneel wijst erop dat de overgang van Engels naar Afrikaans de leerlingen dwingt eerst de taal te leren voor ze de stof kunnen begrijpen.'

Dat snapt Katrien wel. Als Agatha haar geschiedenislesjes

of haar redactiesommen plotseling in het Engels zou moeten maken, zou ze er ook niets van bakken. ‘Agatha kan nooit...’ begint ze.

Nu wordt vader echt boos. ‘Sakkerloot, naar bed met dat kind,’ valt hij nijdig uit.

Ze staat meteen op. Met vader valt niet te spotten, dat weet ze wel.

Het badwater is vanavond mooi schoon; dat is het in de winter altijd. In de zomer is het meestal bruin, omdat er dan na de regens een sterke stroming in de rivier staat.

Katrien weet precies hoeveel warm water ze mag gebruiken. Deze keer doet ze er maar heel weinig koud water bij, zodat het nog kokend heet is als ze in bad stapt. Mama moppert soms als ze weer eens vuurrood uit bad komt; ze zegt dat het niet goed is voor je huid, maar meestal komt ze er niet achter.

De politie heeft die kinderen doodgeschoten!

Ze heeft ineens helemaal geen zin meer om naar die school in Orlando te gaan, ook al blijven ze daar soms zomaar thuis.

Misschien hebben die kinderen er wel om gevraagd, want ze gooiden de agenten met stenen.

Maar dóódschoten?

‘Waarom heeft de politie die kinderen doodgeschoten?’ vraagt ze als moeder haar welterusten komt zeggen.

‘Ach, lieverd, dat zijn grotemensenzaken, politiek. Denk er maar niet aan en ga lekker slapen.’ Moeder stopt de deken stijf in. Ze vindt het altijd prettig als moeder haar zo instopt als een vlinderpop en haar een nachtzoen geeft. Ze is zo lekker zacht en ze ruikt zo lekker. Maar nadat moeder het licht heeft uitgedaan, ligt Katrien nog lang klaarwakker. Waarom schieten ze nou kinderen dood?

‘Wist jij dat de politie de kinderen van de Orlando-school heeft doodgeschoten?’ vraagt Katrien de volgende dag aan Jaquelette.

‘Doodgeschoten?’ vraagt die geschokt. ‘Als in hartstikke morsdood overhoop geschoten?’

‘Ja, heb je het nieuws niet gehoord? Hè bah, alweer pinda-kaas met stroop op mijn brood!’

‘Nee, mijn moeder luistert altijd naar het hoorspel. Het nieuws is geen bal aan, zegt ze.’

‘O,’ zegt Katrien. ‘En ik had nog zo tegen m’n moeder gezegd dat ik kaas met abrikozenjam wou.’

‘Ik heb marmite op m’n brood, hartstikke droog. Als jouw broer volgend jaar in het leger gaat, gaat hij ook mensen doodschieten, hoor.’

‘Nietes!’ Katrien neemt een grote hap van haar brood. ‘Dat zou Bernard nooit doen!’

‘Niet met je mond vol praten. En hij zal wel moeten,’ zegt Jaquelette. ‘Wat doen ze anders in het leger?’

‘Nou, ze marcheren, en ze slapen in tenten, en ze hijsen de vlag en zo...’ zegt Katrien weifelend.

Jaquelette staat op. Nu torent ze hoog boven Katrien uit. ‘En ze schieten, met geweren,’ zegt ze ruzieachtig.

‘Maar toch niet op mensen.’ Katrien gaat ook staan, maar ze is lang zo groot niet als Jaquelette. ‘Ze schieten op blikjes.’

‘Pff. Vraag het maar eens aan je moeder,’ zegt Jaquelette treiterend. ‘Je weet er geen klap van.’ Ze gooit haar half opgegeten boterham met marmite in de vuilnisemmer en marcheert naar de klas.

Die middag worden ze door opa uit school gehaald. Hij komt pas als de middelbare school uitgaat en ze kan natuurlijk niet waar iedereen bij is aan hem vragen of Bernard volgend jaar mensen gaat doodschieten. Thuis ligt moeder met hoofdpijn in een verduisterde kamer. De groten beginnen allemaal meteen met leren; ze hebben proefwerkweek. Vader komt pas vlak voor het avondeten van de varkensstallen naar huis.

En Martha weet het vast ook niet, daar is Katrien wel zeker van. Er zit niets anders op dan te wachten tot moeder is opgeknapt.

Als ze naar bed gaat, ligt moeder nog steeds in bed met een nat washandje op haar gezicht. Niemand heeft Katrien gevraagd naar het proefwerk gezondheidsleer dat ze morgen heeft. Het is Sorette die laat op de avond, veel later dan anders, bij haar het licht komt uitdoen.

Katrien weet nu al dat ze niet zal kunnen slapen als ze het niet weet en dus vraagt ze: 'Sorette, schiet het leger ook mensen dood?'

Sorette, die al bijna de deur uit was, draait zich om. 'Griezels, Katrien, wat kun jij toch rare vragen stellen. Ga slapen, het is al laat.'

Ze knipt het licht uit en doet de deur achter zich dicht.

Zaterdagmorgen komt opa al vroeg vragen of ze meegaat om te kijken waar de dwergeendjes zich tussen het riet voor de kou hebben verstopt. Nu heeft ze een kans om met hem te praten. Opa heeft een thermosfles met koffie meegenomen, en twee grote stukken beschuit. De beschuit is heerlijk, maar de koffie nogal vies, want er zit te weinig suiker in en helemaal geen melk. Toch is het gezellig, zo samen.

Als twee echte grote mensen zitten ze naast elkaar over het spaarbekken te kijken. Het is doodstil. Er schijnt een waterig zonnetje en het water dampt van de kou.

Zal ze het nu vragen? Anders kan het misschien nooit meer.

'Opa?'

'Hm?'

'Waarom heeft de politie die kinderen doodgeschoten?'

Opa denkt een hele poos na, maar Katrien wacht geduldig. Opa geeft altijd antwoord, hij zegt nooit: 'Hè, Katrien, denk maar ergens anders aan' of zo.

'Een zaak heeft altijd meerdere kanten,' zegt opa ten slotte. 'Laten we eerst eens goed nagaan wat er is gebeurd. Die kinderen liepen op straat, nietwaar?'

'Ja, opa, en ze zongen, en toen stuurde de politie ze een andere kant uit.'

‘Je hebt goed geluisterd. En toen?’

‘Toen gooiden ze de politie met stenen. Dat is wel erg.’

‘Hm. Hoe zou jij het vinden als ze jou met stenen gooiden?’

Ze zet grote ogen op. ‘Opa! Je kunt er wel dood aan gaan, zoals Goliat. Of erger, ze kunnen je wel een oog uit gooien.’

Hij knikt langzaam. ‘Hoeveel kinderen waren daar?’

Ze denkt na. ‘Heel veel. Wel honderd, wel duizend. Misschien wel een miljoen.’

‘Hm, duizend misschien. Kijk, Katrien, je moet altijd proberen te begrijpen hoe een ander zich voelt. Er was een grote massa kinderen op de been en die waren ontzettend kwaad. De agenten waren maar met weinig en voelden zich vast niet erg op hun gemak. Ik zeg niet dat het goed is dat ze hebben geschoten, maar ze hebben het heus niet zomaar gedaan. Een agent die zelf thuis kinderen heeft, zal nooit zonder aanleiding op kinderen schieten. En een jonge agent met weinig ervaring – hoe zou die in zo’n situatie reageren? Een grote mensenmassa leidt al gauw tot massahysterie en dat kan bij beide partijen gebeuren. Om de waarheid te vinden moeten we ook kijken naar het menselijke aspect van een handelwijze...’ Hij zwijgt ineens en lacht een beetje verlegen. ‘Dit gaat je helemaal boven de pet, hè?’

‘Nee, ik snap het heel goed,’ stelt ze hem dadelijk gerust – je hoeft niet altijd alles te begrijpen om het toch te begrijpen. ‘Misschien zijn de agenten erg geschrokken en zijn ze daarom gaan schieten, zoals een moederleeuw je aanvalt als ze welpen heeft.’

‘Hm,’ zegt opa. ‘Je bent een slim klein rossebossie.’

Nu begint dat andere probleem haar ook weer dwars te zitten. ‘Opa, schieten ze in het leger ook mensen dood?’

Weer denkt opa goed na voor hij antwoord geeft. ‘Oorlog voeren heeft altijd bij de mens gehoord. Denk maar eens aan de tijd van de Bijbel. Weet je nog dat de Israëlieten altijd tegen de Filistijnen vochten?’

‘Ja,’ zegt ze meteen. ‘David schoot op Goliat met zijn slinger,

knal! tegen zijn voorhoofd, en toen was hij morsdood.’

In opa’s blauwe ogen schitteren groenige lichtjes. ‘En de Engelse oorlogen?’

‘Ja, oma Susan maakte grandpa John weer beter, maar de Engelsen schoten haar broers dood.’

‘Hm. Het leger is er altijd geweest om land en volk te beschermen, dat hoort er nu eenmaal bij. Nu wordt ons land opnieuw door een vijand bedreigd; door de communisten. Dat zijn mensen uit het buitenland, die ons land willen overheersen.’

‘Terroristen,’ zegt Katrien met een knikje. Ze is dol op dat moeilijke woord: ter-ro-ris-ten.

‘Het leger moet ons daartegen beschermen, en daar hoort schieten nu eenmaal bij.’

‘Gaat Bernard volgend jaar dan ook op mensen schieten, opa?’

Opa schudt langzaam zijn grote grijze hoofd. ‘Dat hoop ik niet, Katrientje,’ zegt hij heel ernstig. ‘Dat hoop ik toch werkelijk niet.’

Als je je heel stil houdt in hun gezelschap en eraan denkt dat je niets vraagt, vergeten grote mensen dat je er bent. Dan kun je lekker meeluisteren. Zodra het niet meer interessant is, loop je gewoon weg.

Katrien weet wel wat ‘interessant’ betekent; ze vindt het een mooi grotemensenwoord.

Muisstil zit ze op de veranda in de grote grasstoel vlak bij vader. Buurman Charles zit tegenover hen en vertelt over de politie die op kinderen heeft geschoten. Volgens opa is het oud nieuws, maar Katrien zit er nog steeds mee.

‘Het was bedoeld als een vreedzame demonstratie en alles was goed voorbereid,’ zegt buurman Charles. Ook al spreekt hij Engels, toch kan Katrien hem goed verstaan, want ze heeft van kleins af aan Engels geleerd van oma. Het is ook het enige vak waar ze goed in is.

‘De kinderen gedroegen zich voorbeeldig,’ vertelt buur-

man Charles verder. En dat gegooi met stenen dan? denkt Katrien bij zichzelf, maar ze houdt haar mond.

Volgens kolonel Kleingeld – grappige naam, net zoiets als Treurnicht – begonnen sommige kinderen met stenen te gooien terwijl de anderen nog netjes in rijen liepen te zingen, zegt buurman Charles. Toen vuurde de kolonel een schot af, maar niet gericht. Zeker gewoon in de lucht, zoals opa altijd doet met oud en nieuw. Vorig jaar heeft hij per ongeluk de telefoondraden kapot geschoten en toen was iedereen nijdig, maar dat is een ander verhaal.

Toen, vertelt buurman Charles verder, begon iedereen te gillen en te rennen. De agenten dachten dat de kinderen hen bestormden en de kinderen dachten dat de politie op hen schoot. De kinderen gooiden dus nog meer stenen en de politie begon nog meer te schieten.

Het was niemands schuld, wil Katrien zeggen; iedereen was gewoon bang. Maar ze houdt zich stil.

‘Het is een herhaling van Sharpeville,’ zegt vader ernstig. ‘Ik hoop niet dat de reacties uit het buitenland dezelfde economische gevolgen zullen hebben als in 1960.’

Buurman Charles schudt zijn hoofd. ‘Ik weet ook niet wat ons land allemaal nog te wachten staat,’ zegt hij langzaam. ‘De eerstehulpverleners werden overstroomd met gewonde, hevig bloedende kinderen, maar in hun officiële rapportage hebben de artsen alle kogelwonden als abcessen geregistreerd.’

Ieder kerstfeest zijn ze met de hele familie bij elkaar. Soms komen tante Gretl en oom Jakób bij hen, maar dit jaar gaan ze met hun allen naar Johannesburg.

Tante Gretl en oom Jakób wonen met hun drie kinderen in een heel oud en prachtig huis. Oma is er opgegroeid, want grandpa John had het voor oma Susan gebouwd.

Het verhaal van tante Gretl is ook een van de mooiste verhalen die Katrien kent. Ze zit eraan te denken nu ze met haar rug tegen een tas helemaal achter in het busje zit. Tante

Gretl is namelijk niet haar echte tante, want ze is geen echte dochter van oma. Vroeger was ze een Duits meisje, maar in de oorlog is haar vader doodgeschoten door de Engelsen of zo. Nog later ging haar moeder dood toen ze naar een concentratiekamp moest. Dat was in Polen, het land waar oom Jakób woonde. Toen was tante Gretl dus een wees. Oom Jakób vond haar en zorgde voor haar en na een poos stuurde hij haar met een schip naar opa en oma in het Bosveld. Daar leerde ze Afrikaans en zo werd ze hun dochter, en het zusje van vader.

Tante Gretl en oom Jakób hebben drie kinderen: Katja, die eigenlijk ook Katharina heet, Stan en Bernard. Ze zijn alle drie ouder dan Katrien, even oud als Hannes en de tweeling. Haar neef Bernard is maar iets ouder dan zij, maar ze mag hem niet. Hij wil altijd over iedereen de baas spelen.

Nu zijn ze met hun busje onderweg naar Johannesburg. Katrien zit achterin, bij de bagage en het eten voor onderweg. Van hieruit heeft ze ook goed zicht op de aanhangwagens. Daarin zitten alle kleren en bergen cadeaus. Het zou een regelrechte ramp zijn als het wagentje losschoot en hier op de Springbokvlakte achterbleef. Ze houdt het ding goed in de gaten, maar gelukkig volgt het hen nog steeds trouwhartig.

‘Als we eens allemaal zeiden wat volgens ons de belangrijkste gebeurtenis was van het afgelopen jaar,’ stelt moeder voor. Zij bedenkt altijd iets om hen bezig te houden als ze ver moeten rijden. ‘Opa begint.’

‘Hm, laat me even denken,’ zegt die. ‘Ik denk de jachttocht die Bernard en ik in juli in Rhodesië hebben gemaakt.’

‘Ja, dat vind ik ook,’ zegt Bernard meteen. Hij knijpt even in opa’s schouder. ‘Vooral die koedoestier die ik toen heb geschoten. Weet u nog hoe lang we hem al op het spoor waren? En de hele tijd die twee soldaten bij ons die ons tegen de terroristen moesten beschermen... Ja, voor mij was dat beslist het hoogtepunt van het jaar.’

‘Niet eens dat je tot captain van je rugbyteam werd geko-

zen?’ vraagt Salomé verbaasd.

‘Nee, die koedoe was beter. Maar dat snap jij natuurlijk niet, jij hebt nog nooit in Rhodesië een koedoe geschoten.’

‘Mijn hoogtepunt was die keer dat pa’s vriendinnetje van de middelbare school onverwacht op bezoek kwam,’ zegt Hannes. ‘Dat gezicht van pa!’

Iedereen begint te lachen. ‘Ja, zo’n dikke schommel! Ik kan niet geloven dat u verliefd op haar bent geweest, pa!’ plaagt Sorette.

‘In de examenklas zag ze er heel anders uit,’ verdedigt vader zich van achter het stuur.

‘Mijn hoogtepunt was toen ik voor het eerste korfbalteam werd geselecteerd,’ zegt Salomé. ‘Sorette wordt altijd eerder gekozen omdat ze iets langer is dan ik, maar ik...’

Katrien luistert niet verder. Ze denkt en denkt. Ze heeft geen koedoes geschoten, ze is in geen enkel team gekozen, ze heeft geen vriendje, en ze is nog nooit klassenvertegenwoordiger geweest, ook al wordt er elke maand een nieuwe gekozen. Dan schiet haar toch nog iets te binnen. ‘Het belangrijkste wat ik heb geleerd is dat de politie niet altijd een kindervriend is. Agenten schieten niet alleen op slechte mensen en boeven, maar soms ook zomaar als ze bang zijn.’

Het is plotseling doodstil in de auto. Iedereen lijkt een beetje geschrokken.

‘Nou ja... ik dacht het zomaar,’ begint ze onzeker.

‘Katrientje, je hebt daar iets heel waars gezegd,’ zegt vader, maar hij klinkt lang zo vrolijk niet meer. ‘Dit jaar zal in de herinnering voortleven als het jaar van de rellen in Soweto. Volgens mij was het niet alleen de belangrijkste gebeurtenis van dit jaar of zelfs van dit decennium; eerlijk gezegd denk ik dat het een keerpunt in de geschiedenis van ons land zal blijken. Het zou zelfs het begin van het einde kunnen zijn van het Zuid-Afrika zoals wij dat kennen.’

Het klinkt Katrien allemaal nogal erg in de oren.

Onderuitgezakt ligt ze door de achterraut te kijken naar de lange, rechte weg die achter hen in de verte verdwijnt,

daar waar de aarde aan de andere kant van de Springbok-
vlakte wegdobbert in een wazige spiegel.

Wat vader heeft gezegd, maakt haar een beetje verdrietig,
zonder dat ze weet waarom.

Gelukkig zijn de rellen voorbij en gelukkig rijdt de aan-
hangwagen met cadeaus nog steeds keurig achter hun busje
aan.

EEN VEILIG THUIS

In de woelige jaren tachtig leert de opgroeiende Katrien een heel andere kant van haar geliefde Zuid-Afrika kennen. Als een Tolbossie, ontworteld en door de wind voortgedreven, zwalkt ze heen en weer tussen haar politieke overtuiging en haar liefheb- bende, maar oerconservatieve familie. Dan blijkt dat ze in beeld is bij veiligheidsdienst vanwege ondergrondse activiteiten tegen de apartheid...

Ook de Poolse Wladek betaalt de prijs voor zijn verzet tegen het communistische regime. Hij ontvlucht zijn land en vertrekt naar zijn oom Jakób in Zuid-Afrika. Daar wordt hij geconfronteerd met ondraaglijke heimwee – en met een nichtje van oom Jakób, een onuitstaanbaar koppige Zuid-Afrikaanse.

© Winelands Photography

De Zuid-Afrikaanse **Irma Joubert** was jarenlang docent geschiedenis. Als auteur van historische romans boekte ze inter- nationaal succes.

Tolbos vormt samen met *Het spoor van de liefde* en *Het meisje uit de trein* de trilogie ‘Een veilig thuis’.

NUR 302 uitgeverijmozaiek.nl